

Za prof. Milanem Sobotkou (1927-2024): Žitá filosofie lidskosti

Martin Bojda, březen 2024

V pátek 22. března 2024 večer zemřel v pražské Thomayerově nemocnici v nedožitých 97 letech nestor české filosofie prof. Milan Sobotka. Sepsat na něj vzpomínku, která by v alespoň přibližné komplexnosti zachytila také základní body jeho dlouhého života a díla, zároveň však byla něčím víc než pouhou reprodukcí fakt, která lze dohledat kdekoli, vnímám jako povinnost. Je to však i obtížný úkol, protože jsem měl tu čest se s panem profesorem v posledním desetiletí jeho života velmi sblížit a prožít mnoho nezapomenutelných chvil s ním i jeho paní dr. Zdenkou Vorlovou; oba se stali nedílnou součástí mého života. Co napsat, a co nenapsat, aby to nebylo jako obvykle příliš obsáhlé nebo zase osobní? Odchod prof. Sobotky se navzdory jeho mimořádně dlouhému životu odehrál poměrně rychle: ještě v druhé polovině února jsem ho byl navštívit a na další návštěvu se chystal právě o víkendu, před nímž zemřel. Telefonovali jsme spolu naposledy 9. března, kdy si stěžoval na určité zdravotní problémy, netušil jsem však, že tyto problémy ho v následujících dnech povedou do nemocnice, kde podstoupí operaci, a po ní že se jeho stav natolik zhorší, že zůstane v umělém spánku. Jsem nesmírně rád, že jsem ho hned poté stihl navštívit, podruhé dokonce jen několik hodin před jeho skolem. Pan profesor již patrně nic nevnímal, přesto jsem mu však stihl vyslovit mnoho díky za vše, co pro mne udělal, dát mu „sbohem“ a požádat, aby se za mne tam nahoře přimluvil.

Profesor Sobotka se dožil požehnaného věku, v němž se s jeho odchodem muselo počítat, ba kdy on sám znovu a znovu prohlašoval, že už není možné žít, u málokoho však člověk tolik počítal s tím, že bude při všech problémech žít stále dál. Bylo až neuvěřitelné, jak tuhý kořínek měl – docela stejně jako jeho manželka. Všichni jejich rodiče i sourozenci se dožili velmi vysokého věku, maminka prof. Sobotky téměř stovky; pan profesor se z operace střev, kterou necelé dva týdny před smrtí při svém stáří a křehké konstituci podstoupil, nejprve dobře zotavil – a nic snad nemůže lépe symbolizovat jeho povahu než to, že si do nemocnice opět nechal přinést mimo jiné i mou knihu o Schillerovi! Pan profesor i v téměř 97 letech po operaci v nemocnici studoval, a to dokonce práci mnohem mladšího kolegy. Během svých nemocničních pobytů studoval i díla jiných, pracoval na vlastních textech, jinak si však stěžoval na to, že většinu času a energie musí vynaložit už jen na obstarání svých životních potřeb, nemluvě o stálém ježdění za lékaři. Kromě toho se v posledních letech obětavě staral o svou manželku, která zůstala upoutána na lůžko. Profesor Sobotka přeložil Hegelův raný spis o *Diferenci Fichtova a Schellingova systému filosofie* (1801), přes mé naléhání a nabídky pomoci ho však už nedokázal připravit k vydání.

Nestěžoval si ovšem jen na své zdraví, nýbrž i na svůj údajně „prozahálený“ život. Prakticky při každém našem setkání se obviňoval z toho, že během svého života „nic nevykonal“, „nic pořádného nenapsal“, že po něm „nic nezůstane“. To jsem mu samozřejmě rezolutně vyvracel, kromě desítek publikací mj. s poukazem na nesmírný přínos jeho pedagogického a společenského působení, na něž sám kladl důraz. Upřímně ho však potěšilo, když jsem ho v létě 2023 upozornil na to, že je zřejmě vůbec nejdéle publikujícím filosofem v českých dějinách: akademicky působit a publikovat začal na počátku 50. let – a ještě po 95. narozeninách mu vyšlo několik studií či edic překladů! V roce 2015 vydal v nakladatelství Karolinum knižní studii *Jean-Jacques Rousseau: od „Rozpravy o původu nerovnosti“ ke „Společenské smlouvě“*, v následujících letech několik obsáhlých překladů, které buď nově pořídil, nebo na základě zevrubné revize starších překladů připravil společně s Janem Kunešem: *Fenomenologie ducha* (Filosofia, 2019), *Kritika čistého rozumu* (OIKOYMENH, 2020), *Kritika praktického rozumu* (OIKOYMENH 2022). V případě Kanta se jednalo o revize překladů Jaromíra Loužila, v prvním případě nejprve o revizi Patočkova překladu Hegelovy *Fenomenologie*, která nakonec přerostla v překlad zcela nový. Kromě těchto náročných překladových prací napsal prof. Sobotka několik recenzí a studií, které vyšly ještě v poslední době: studie o Herderovi a Hegelovi v kolektivní monografii *Politické směry a myslitelé 19. století* (OIKOYMENH, vročení 2022, vydáno až 2024), o Jacobim ve sborníku *Orientovat se v myšlení* (Mervart, vročení 2023, vydáno 2024) či o „Heideggerově interpretaci Hegelova Úvodu k *Filosofii ducha*“ ve sborníku *Mosty a řeka* k osmdesátinám Jiřího Michálka (Mervart 2021). Ještě v posledních letech také napsal řadu posudků, mj. právě pro mne. Každý, kdo filosofickou scénu sleduje pouze zpovzdálí, tak musel žasnout nad tím, v jak vysokém věku panu profesorovi vycházejí nové a nové publikace: zvláště když uvážil, že se jménem prof. Sobotky bylo spojeno již první vydání Patočkova překladu *Fenomenologie* v roce 1960! Pan profesor k němu v roce 1959, tzn. celých šedesát let před novým překladem, napsal průvodní studii poté, co byla ta Patočkova zamítnuta. Nebyla – jak mi vysvětlil – zamítnuta z politických důvodů, nýbrž kvůli své přílišné náročnosti, „nesrozumitelnosti“. Profesor Sobotka na Jana Patočku, který mu k jeho stati měl gratulovat, vzpomínal s velkou úctou, byla to podle všeho největší autorita, s níž se na naší filosofické scéně setkal. Kromě něj mi vyprávěl o řadě dalších starších myslitelů jako J. L. Fischer, L. Svoboda, J. B. Kozák, J. Popelová-Otáhalová, M. Machovec, K. Kosík a jiní.

Já sám jsem jméno prof. Sobotky poznal jako gymnazista, když jsem začal intenzivně číst filosofické texty. Asi první text z klasické německé filosofie, který jsem tehdy – vedle Nietzscheho, Schopenhauera, Marxe a Engelse (které měli i v regionální knihovně) – četl, byl český překlad Fichtova spisku *Pojem vzdělance* (1971), k němuž pan profesor napsal průvodní studii – tak jako k celé řadě dalších svazků nakladatelství Svoboda, které u nás v 70. a 80. letech představovaly základní díla novověké filosofie. Jako gymnazista jsem byl ohromen nepravděpodobností Fichtova subjektivního

idealismu, snad ještě více imponující mi však připadal spekulativně náročný (dnes vím, nakolik naopak přístupný) výklad prof. Sobotky. Když jsem v roce 2013 přišel studovat do Prahy a zjistil, že pan profesor stále externě přednáší, s velkým ostychem jsem se vydal na jeho první seminář v novém akademickém roce. Výsledek byl podobný jako u většiny opravdových osobností: právě před nimi se člověk stydět nemusel, a vlastně jsem nepoznal akademika, který by při své autoritě byl tak skromný a shovívavý jako právě prof. Sobotka. Nikdo se nemusel bát, že se před ním ztrapní nevědomostí, pan profesor kombinoval odborný vhled do tématu, vykováný desítkami let vlastního bádání i přednášení na konferencích v cizině, s naprostou neokázalostí a otevřeností každému přichozímu. Přišel prostě číst klasický filosofický text a jeho prostřednictvím promýšlet důležité teoretické otázky – a toho se mohl účastnit kdokoli.

Semináře prof. Sobotky už byly pouze pro zájemce, a bylo smutně typické, že z řádných studentů filosofie na ně nechodil skoro nikdo. Zato na ně čistě ze zájmu chodili lidé různých generací a profesí, kteří prostě znali pana profesora, zajímali se o filosofii a rádi ji provozovali s ním. Nechodili by na jiné, chodili zkrátka na prof. Sobotku. Četli jsme tehdy celý rok *Kritiku praktického rozumu*, okořeněnou občas *Základy metafyziky mravů*, a pan profesor si nosil svá vydání těchto děl v salátových a popsaných vydáních, jaká jsem od té doby nikdy neviděl. I když učil po delší pauze, například po prázdninách, začal bezprostředně samotným spekulativním problémem, a zrovna tak nikoho nebylo možné natolik „bez přípravy“ oslovit telefonicky či na ulici s nejsofistikovanější otázkou ke konkrétnímu paragrafu. To, že jsem se s panem profesorem mohl brzy sblížit, vycházelo opět z jeho povahy: na rozdíl od mnohem mladších a méně zasloužilých kolegů to byl on, kdo zkrátka měl zájem o to, na čem student pracuje a co si o věcech myslí, s opravdovým zájmem přijímal mé texty a následně se mnou o nich diskutoval. V roce 2015 již psal oponentský posudek na mou magisterskou práci a na mé první knihu, jako velkou výsadu jsem bral to, že roku 2018 ještě posuzoval mou disertační práci o filosofii J. W. Goetha. Kdyby nebylo klidu a rozvahy, jimiž mě vždy jakoby terapeuticky „zkáznila“ účast na semináři prof. Sobotky, dopadla by moje první kniha ještě mnohem „rozevlátěji“, než dopadla – a jak ji přesto s laskavostí sobě vlastní tolik ocenil pan profesor. Pamatuji si, jak jsem mu jednou telefonicky sděloval z Lipska, že právě dokončuji jeden knižní výklad, pan profesor mi gratuloval a typicky omluvným tónem sám nad sebou rétoricky „mávl rukou“, že on se „snaží číst Schellingův *Systém transcendentálního idealismu*, ale je to velmi obtížný text...“ (Dodávám: pan profesor se „snažil“ číst text, který dobře znal už zhruba šedesát let.) Svou druhou disertační práci, o Karlu Jaspersovi, jsem prof. Sobotkovi a jeho manželce, s níž jsem se mezitím také spřátelil, v knižní verzi vydané roku 2020 věnoval. Věnování, které jsem do knihy uvedl, vyjadřuje celý můj vděčný postoj: „s díky za všechnu jejich laskavost a ostatní filosofii“.

Tím, co bych chtěl v tomto nekrologu zdůraznit, totiž naprosto není „pouze“ a primárně teoretické dílo, které prof. Sobotka jako akademik vytvořil, nýbrž filosofie, kterou žil, kterou jsem mohl poznat v jeho mimořádné ušlechtilosti: v tom, jak se choval k lidem, jak chápal důstojnost člověka a duchovního snažení, jaký byl. Romain Rolland ve svém nestárnoucím *Životu Beethovenově* (1903) napsal: „Nepřikládám jméno reků těm, kdo zvítězili myšlenkou nebo silou. Přikládám jméno reků těm, kdo byli velicí srdcem. (...) Kde není veliký charakter, není velkého muže, není ani velkého umělce, ani velkého muže činu“, a „jde o to, abychom byli velcí, ne abychom se zdáli velcí.“¹ Profesor Sobotka byl přitom právě jedním z mála (opravdových učenců), pro něž ještě odkaz lidí jako Romain Rolland něco znamená. Nesl si životem dojmy z četby jeho *Jana Kryštofa* a *Okouzlené duše*, které ho zasáhly v mládí a které patří k vrcholům moderní evropské kultury právě z hlediska mravního a společenského, ne pouze intelektuálního či estetického. Zrovna tak hluboko si v srdci nesl Hugovy *Bídničky*, Tolstého *Vojnu a mír* nebo některá klasická díla české literatury. Filosofie pro něj ještě byla ústrojně spojena se všeobecnou vzdělaností – a ovšem žitou humanitou, osobní kulturou. Nebyla jen teoretickou disciplínou, nýbrž sebereflexí lidského ducha, který je mnohem širší než analytický intelekt vytržený z dalších souvislostí. Mnohokrát vyjadřoval podiv nad tím, „jako kdyby dnes filosofové neměli žádné literární záliby“, nad tím, jak to, co dříve tvořilo gymnaziální vědomosti o české a evropské kultuře, dnes často nevědí ani akademici. V posledních letech, když zůstala jeho manželka upoutána na lůžko, jí začal každý den předčítat, a to i velmi dlouhé romány. Kritériem přitom byla převaha dějovosti nad reflexivními pasážemi, takže z knih, které jsem jim přinesl, slavili největší úspěch Dickensovi „Pickwickovci“. Nakonec se nejvíce „osvědčil“ Jules Verne, předtím ale četli také *Lišky na vinici*, *Viléma Meistera* či několik románů Sienkiewiczových. Z německých klasiků měl pan profesor velmi rád Schillera, o jehož myšlení také sám několikrát psal, zvláště pak *Valdštejna*.

S velkou radostí mohu říci, že prof. Sobotka díky mému „působení“ koupil sobě a své manželce (po mnoha letech, jak paní Zdenka zdůrazňovala) lístky na několik operních představení v Národním divadle: byli jsme spolu na Wagnerova *Lohengrina*, na Verdiho *Maškarní ples* a na Smetanovu *Libuši* – to jsem už bohužel šel místo paní Zdenky, které to nedovolil zdravotní stav. Pamatuji si, jak mne prof. Sobotka ohromil, když jsem mu na první galerii ukazoval bustu největší české altistky Marty Krásové, a on svým charakteristickým hlubokým hlasem pronesl: „Hm, Marta Krásová, tu jsem viděl poprvé v *Libuši*, když jsme s rodiči přijeli do Prahy na všesokolský slet v létě 1938...“ Tehdy jsem si lépe než kdy jindy uvědomil délku historické kontinuity, kterou prof. Sobotka představuje: byl jistě jedním z posledních lidí, kteří zažili Operu Národního divadla ještě před válkou, kteří slyšeli *Libuši* ještě pod taktovkou Václava Talicha s teprve začínající Marií Podvalovou a s velikány jako Vilém Zítek! Byl jsem tím zjištěním natolik nadšen, že jsem v archivu dohledal konkrétní obsazení toho večera – jeho datum

¹ Rolland, Romain. *Život Beethovenův*. Přel. Pavel Eisner. Praha: SNKLHU, 1956, s. 56.

se dalo víceméně přesně určit podle toho, že v době konání sletu, na počátku července 1938, se v Národním divadle konaly už jen dvě reprízy *Libuše*, předtím naposledy 13. 6., pak zase až 24. 9., a 1. 7. zpívala Radmila Štěpánka Štěpánová, takže pan profesor musel slyšet představení 4. 7. (Přemyslem byl Jan Konstantin). Pana profesora rmoutilo, že z Národního divadla zmizela i základní díla českého repertoáru, rád by podle svých slov býval ještě slyšel Smetanovy *Branibory v Čechách*; do divadla ani na koncerty se mnou však už více nechodil, protože když onemocněla jeho paní, pokládal za nemožné chodit bez ní, anebo na něj představení končila příliš pozdě. Tak se mnou přese všechno chtěl jít ještě v lednu 2024 na *Dalibora* (jehož *derniéro*u Národní divadlo zahájilo „oslav“ 200. narozenin Bedřicha Smetany...), nakonec se však ze zdravotních důvodů omluvil. Bylo dojmavé, s jakým pohnutím někdy reagoval, když jsem mu v telefonu sděloval, že jdu večer na *Jakobína* nebo na *Prodanou nevěstu*: říkal, že mi to závidí, s opravdovostí staršího člověka, který má v sobě hluboce prožit nesmírný vklad těchto děl do české kulturní tradice, *étos*, s nímž byla například v poválečné době spojována. Se svou manželkou si doma nejen nahlas četli, nýbrž také zpívali z kancionálu, a se mnou poslouchali staré nahrávky českých i světových oper, které jsem pouštěl.

V souvislosti s hudbou jsem mohl hlouběji poznat i jednu z nejkrásnějších a nejcharakterističtějších vlastností prof. Sobotky, totiž jeho umění dávat almužnu chudým. Zjistil jsem, že manželé Sobotkovi chodí na narozeniny paní Zdenky, které připadají na den sv. Ignáce posledního července, na hudební mši do kostela sv. Ignáce na Karlově náměstí. Pan profesor však valnou část trávil u vchodu, protože mu v kostele byla zima, a tu se k němu dostávali žebráci, kteří na příchozí u dveří čekali. Zatímco ostatní je často zaháněli, někteří na ně – a to včetně duchovních! – pokřikovali, prof. Sobotka s žebráky hovořil, vyslechl si je a každému něco dal. Zjistil jsem, že podporuje žebráky docela cíleně, například při cestě Spálenou ulicí mi jednou vtiskl do ruky asi 70 korun a řekl, ať je zanesu bezdomovci bez nohy na následujícím rohu. Když přišel do kostela sv. Jiljí, k mému překvapení se jistým krokem vypravil nejprve na kraj jedné ze zadních řad, protože věděl, že tam bude ten a ten žebrák, a dal mu jeho „příděl“ s naprostou automatickostí, jako kdyby byli domluveni. Tím, co mne zasáhlo, bylo páně Sobotkovo *opravdu* filosofické a křesťanské pochopení smyslu almužny jako aktu čistého milosrdenství, dobrého skutku, který se neptá na to, zda si jej druhý člověk *zasloužil*, nýbrž koná se z čistého pramene vší kultury v pravém slova smyslu, totiž jako *překročení* reciproční logiky, vykročení do sféry nepodmíněna, vykonání duchovního – mravního skutku čistě „ze sebe“ a pro něco či pro někoho jiného. Zatímco jsem viděl i kněze křičet na „bezďáky“, ať „vypadnou“ nebo jdou „pocitivě pracovat“, a nejmladší filosofický ordinarius v Německu *vysvětloval*, že v Evropě almužnu nedává, protože se domnívá, že máme dostatečně rozvinutý sociální systém, prof. Sobotka nehledal důvody, proč druhému neprokázat dobrodiní, nýbrž prostě je konal, i za cenu toho, že si to druhý mravně opravdu nezaslouží. (Když se ho jeden bezdomovec pokusil balamutit a vymámit z něj peníze i podruhé,

pan profesor s upřímným rozhořčením namítl, že už mu přece peníze dal, a i dotyčný se natolik zastyděl, že se ihned stáhl.) Pochopil jsem, že pan profesor nedává almužnu pouze *druhým*, nýbrž také kvůli vykonání dobrého skutku jako takového, ze snahy zlepšovat vlastní „mravní účet“: jako akt kontinuální sebeočisty, odříkání se vlastního „bohatství“ ve prospěch jiných.

Podobnou malou školou pro mne bylo, když jsme se zrovna před onou cestou přes Spálenou ulici potkali na refýži a rychle projíždějící auto nás, zabrané do hovoru, postříkalo bílou barvou, která se na silnici rozlila z kbelíku při jakési stavbě. Zatímco já jsem pocítil spontánní rozhořčení a měl tendenci začít hubovat, prof. Sobotka se ihned začal *usmívat*, mávl rukou a řidiče omlouval. Pak konstatoval, že toto „setkání filosofů“ je jako z povídky od E. T. A. Hoffmanna, a s úsměvem dodal: „Ale postříkal vás pěkně...“

Umění dávat almužnu bylo jakýmsi vrcholem obecného Sobotkova vztahu k druhým, který byl plně utvářen jeho křesťansky ukotveným humanismem. O tom, že postrádal jakoukoli stopu všech tolik rozšířených rysů soutěživosti, nepřejícnosti či hašteřivosti, jistě nemá cenu mluvit – třebaže jeho velkorysost byla zvláště v českém prostředí velmi nesamozřejmá. Tímto základním vztahem k druhým byl vztah opravdové účasti. S manželi Sobotkovými se upřímný člověk musel sblížit, protože oni druhého nikdy pouze neodbyli, ani při zběžnějším kontaktu od něj nepřebírali pouze „informace“ či „služby“, nýbrž hluboce vnímali osobu druhého člověka a navazovali s ní vztah účastné komunikace. Příběhů, které bych v této souvislosti mohl vyprávět, je tolik, že by neúměrně zvýšily rozsah tohoto článku; zároveň jsou však natolik krásné, že k jejich sepsání někdy určitě přistoupím. Empatickou lidskost prof. Sobotky jakýmsi nevědomým, hlubokým kouzlem symbolizovalo něco, k čemu byl vlastně nucen zdravotním handicapem: protože ve stáří dosti špatně slyšel, musel se k druhému vždy naklánět, aby ho dobře vyslechl. Protože pak byl už dosti shrbený a musel se naklánět hodně, navíc byl prost jakýchkoli pretenzí, často se ke (známým) lidem nakláněl i velmi blízko, takže jim hlavou téměř spočíval na prsou. Tento postoj prof. Sobotku dokonale charakterizoval a vždy jsem toužil po tom, aby jej v něm někdo výtvarně zvěčnil. Pan profesor nemluvil *k* někomu a primárně *o* něčem, nýbrž vždycky mluvil především *s* někým a doslova se k němu *nakláněl*: aby ho slyšel, tzn. aby ho pochopil, aby mu byl blízko.

Když se prof. Sobotka druhého zeptal, jak se mu daří, bylo to míněno vážně, nikoli jako zdvořilostní fráze, u níž se vlastně nečeká na odpověď. Znal jsem jiného profesora, kterému se rovněž připisovala velká skromnost a lidskost, nicméně opravdový zájem o druhého jsem u něj sám příliš nenašel. Když se mne i při náhodném setkání po letech zeptal, jak se mi daří, bylo zřejmé, že čeká nanejvýš stručné potvrzení, že „dobře“, jinou odpověď vlastně bral hned jako projev zhýčkanosti; texty byl sice ochoten si přečíst, vždy je však jen odbyl a na vše hledal zkratku, jako kdyby platilo: hlavně nad ničím moc nehlobat a na nic si nestěžovat. V kontaktu pak vždy zůstával mentorský odstup.

S nejstarším pražským filosofem prof. Sobotkou to bylo úplně jiné: prof. Sobotka se *opravdu* zajímal o druhého a jeho osobní prožitky nijak nepodceňoval. Nad texty doopravdy hloubal, četl je vlastně pořád dokola, mířil do hloubky, nikoli do šířky, asi jako kunsthistorik, který se neustále dívá na tatáž klasická plátna – a vidí v nich stále nové a nové vrstvy, lze s ním o nich kdykoli mluvit v nejmenších detailech a vždy to bude jaksi nové. Především však prof. Sobotka jako málokdo jiný s každým mluvil jako se sobě rovným, byl partnerem ve společném projektu filosofického tázání a naprosto nehleděl na kvalifikaci či věk druhého. Kdokoli za ním mohl přijít nebo při jeho přednášce něco říct, prof. Sobotka s naprostou vážností vnímal každý argument čistě z hlediska jeho věcné relevance a druhého jako kolegu. *Kolegou*, a tedy plnohodnotným partnerem, byl pro něj každý filosofující člověk.

Neobyčejně energická a laskavá manželka prof. Sobotky Zdenka Vorlová pak dovedla být přímo „vrbou“, člověkem, kterému se můžete svěřit kdykoli s čímkoli, který je stále v pohybu a vše spolupromýšlí a spolu-cítí. Její krásný, velmi výrazný hlas mne po několik let doprovázel ještě více než hlas prof. Sobotky, který kvůli špatnému sluchu tolik netelefonoval. Když jsem jedno léto trávil v Římě a cestami po Itálii, hlas paní Zdenky mě stále doprovázel, vzpomínám například na telefonní hovor o půlnoci pod sochou Danta na Piazza Santa Croce, společně s panem profesorem mi jednou volali, když jsem chodil po střeše Milánského dómu, takže jsem měl pocit, že jsme se spojili zrovna v oblacích. Paní Zdenka vždy vyprávěla primárně o druhých, a to i ve chvíli, kdy jsem se jí vyptával na výsledky jejích lékařských prohlídek. Ona se během nich zajímala hlavně o sestřičky, lékaře či lékárnice, s nimiž přicházela do kontaktu, a jejich osudy mi vždy musela převyprávět. Když jsme ji s panem profesorem chvíli nechali na lavičce v Národním divadle, našli jsme ji hned už v hovoru s mladou uvaděčkou, přičemž bylo z dálky jasné, že paní Zdenka se nevyptává na dnešní počasí, nýbrž – s Milanem Růfusem řečeno – *především na všechno*. Jednou mě opravdu rozesmála, když se po celodenních lékařských konzultacích, které měly konečně přinést vysvětlení jejích vlekcoucích se potíží, po mém opakovaném naléhání, aby se už dostala k tomu, co říkal lékař, k tomuto sdělení propracovala slovy: „Tak ten doktor, pane doktore [nádech]: Sympatický čtyřicátník...“

Jako nejhlubší ocenění, jehož se mi od prof. Sobotky dostalo, jsem si osvojil jeho opakovaná vyjádření: „Vy jste jediný filosof, se kterým si povídá i moje manželka.“ Druhým takovým vyjádřením byla slova: „Myslím, že jste vzal život za správný konec.“ S podobným vděkem jsem bral to, že mě pan profesor jako jednoho z mála akademiků začal oslovovat nikoli svým typickým „kolego + příjmení“, nýbrž křestním jménem, a že paní Zdenku jsem směl začít křestním jménem oslovovat i sám. Vyrostlo to přitom opět příznačně z toho, že si nepřála, abych ji v nemocnici pod Petřínem, kde dlouhou dobu ležela, oslovoval „paní doktorko“. Nikdy nezapomenu na to, jak mi kyne a posílá „hubičku“ z okna, k němuž jsme se chodili „tajně“ zdravít, nebo jak mi opět doložila onu přirozenou kontinuitu kulturní vzdělanosti, když na mou otázku po onemocnění ve tváři jejího ošetřovatele, který ode mne během

COVIDU přišel převzít balíček s věcmi, odpověděla citátem Cyrana z Begreracu v překladu mého milovaného Jaroslava Vrchlického: „Já nosím v nitru svém své elegance květ“. (Šel jsem to Mistrovi na nedaleký Petřín ihned povědět.) Také Vrchlický se množstvím svých publikací samozřejmě zařadil do sbírky malých i větších darů, jimiž mě manželé Sobotkovi během let obdařili. Protože oba jejich otcové se narodili ještě před rokem 1900 a oni sami pamatovali téměř celé jedno století, nemluvě o rodinné tradici převzaté od prarodičů a dalších, jejich domácnost zcela samozřejmě plnila knihy, obrazy či kusy nábytku z 19. století. Tuto historickou kontinuitu jsem v privátním prostředí takto neprožíval snad nikde jinde a návštěvy u manželů Sobotkových, kteří bydleli v rodinném domku takřka u lesa, jsem bral vždy jako výlet v prostorovém i časovém a duchovním slova smyslu: jako setkání s něčím mnohem lepším, prostějším, ale i hlubším, než je dnešní současnost, a během asi patnácti minut pěší cesty ze Lhotky jsem s příděchem smutku vždy přemýšlel, jak dlouho ještě tyto návštěvy budu moci vykonávat.

Od pana profesora jsem dostal řadu cenných filosofických knih českých i německých, od paní Zdenky jsem dostával hlavně „rarity“, které průběžně nacházela a o nichž říkávala: buď to vyhodím, nebo to bude zajímat vás (vždy mě to zajímalo). Zvláště varovný duch přitom musel utkvět ve Zweigově nádherné novele „Knihomol“ (*Buchmendl*), v níž mi paní Zdenka „ráda věnovala zvl. s. 12“ (kde se říká: „neboť on četl, jako se jiní modlí...“), protože tato knížka, zachycující všechnu krásu i tragiku čistě duchovního života, mi při stěhování jako jediná dvakrát vypadla z bedny, v níž jsem ji přenášel! Mezi dalšími věcmi se vedle obrazu pařížské Opery, pamětní mince se sv. Ludmilou, starobylých lžiček ze Stift Zwettlu či Štencova smetanovského kalendáře z roku 1924 vyjímá drobná hliníková klíčenka s vyrytým portrétem Karla Marxe, která obsahuje rozvinovací katalog s miniaturními portréty všech českých sociálně-demokratických poslanců z roku 1901. Největší radost mi však udělala krásná busta Bedřicha Smetany od Jana Štursy, kterou jsem na skříni manželů Sobotkových tiše obdivoval celá léta, dokonce se ostýchal se na ni vůbec zeptat; až jsem jednou přišel, a pan profesor mi sdělil, že se s manželkou rozhodli mi ji věnovat. Odvážel jsem si ji tehdy autobusem a tramvají takřka jako novorozence zavinutého v osušce, s obavou, abych ji nerozbil, a zároveň radostnou pýchou vůči zvědavým pohledům spolucestujících.

Nesmírná civilnost a laskavost obou manželů Sobotkových dozajista vyplývala i z rodinného zázemí a životních zkušeností v raném mládí, kdy zažili druhou světovou válku. Paní Vorlová pochází z Opavy, prof. Sobotka se narodil v Olomouci a do roku 1940 vyrůstal v Kojetíně, kde byl jeho tatínek učitelem a starostou Sokola. Paní Zdenka za války prožila na Pohořelci heydrichiádu, v Brně do jejich rodiny občas – jak jsem se dozvěděl – chodil Petr Bezruč, který stejně jako její otec pracoval u pošty. Paní Zdenka prohlašovala, že se necítí v Praze šťastna, velký despekt vyjadřovala k akademické obci a vždy mi říkala, že v ní nemám místo, protože mi „nejde jenom o tečku“. Spolupracovala dříve

s osobnostmi jako Josef Polišenský, Otto František Babler či Lubor Matouš, jaké dnes už neviděla.² Sama si jako místo k životu vyhlédla jihočeskou obec Paštiky, ale pan profesor nebyl ochoten tam z Prahy odejít. Necítila se dobře v příliš moderním prostředí a zdůrazňovala svou venkovskou průpravu. Ta byla velmi důležitá i pro životní způsoby prof. Sobotky: oba cítili v nejlepším slova smyslu lidově-demokraticky a bylo jim cizí jakékoli elitářství, naopak samozřejmostí snaha pomoci druhým, a to v čele se sousedy a kolegy, ba dokonce s potulnými zvířaty. Profesor Sobotka chodil ještě krátce před smrtí každý den nejen do kostela ve Lhotce, nýbrž také krmit ptáky (s vážností a metafyzickým přesahem sv. Františka), přičemž velmi pozorně vnímal přírodu a stěžoval si na mizení biologických druhů i výkyvy počasí. Staral se však i o kočky, které se k nim naučily chodit krmit, zvláštní úsměv muselo pozorovateli na rtech vyloudit sledování toho, jak nad jiné střídmy prof. Sobotka z vajíček šetří žloutky, aby je dal kočkám; byl kvůli nim ochotný jezdit i za zvěrolékaři. S dojemnou péčí pan profesor spoluprožíval trudná poslední léta svého někdejšího kolegy doc. Ladislava Majora, který dožíval v téměř naprosté bezmocnosti a zapomenutí na lůžku v léčebně. Profesor Sobotka se za ním navzdory vlastnímu vysokému věku a i velmi nepříznivému počasí znovu a znovu vydával na návštěvu a dělal vše, co mohl, aby jeho situaci zlepšil. Nemohl se smířit s tím, že někdo může dožívat či zemřít, aniž by to další lidi opravdu zajímalo, „jako kdyby tady ani nebyl“. Uvědomoval si nesamozřejmost výhod velké rodiny a stálého zdravotnického dohledu, jimž se na rozdíl od mnoha jiných starých lidí mohl těšit, zvláště díky obdivuhodné péči svého syna Tomáše Sobotky a neteře Marie Tiché. Zajímal se také o osud ostatních „doyenů“ české filosofie, snažil se například napsat nekrolog za Ivana Dubského (1926-2023), který byl ještě o rok starší a zemřel rovněž v nedožitých 97 letech. S obdivem vždy zmiňoval mnichovského Dietera Henricha (1927-2022), který ještě kolem devadesátky vydával původní monografie.

Naproti tomu prof. Sobotka neustále obviňoval sám sebe, že svůj život „prozahálel“, a zdůrazňoval, jak je pro starého člověka pocit vykonaného díla důležitý. Ačkoli měl k současným sociálně-politickým a kulturním poměrům kritický vztah, často mluvil o tom, že za minulého režimu v akademickém prostředí zcela chyběl tlak na výkon, intelektuální elán, který by stimuloval k ambicióznějším projektům. Měl pocit, že tomuto umrtvujícímu „pohodlí“ příliš podléhal a že měl činit mnohem víc; všichni ostatní (pamětníci) namítají, že právě prof. Sobotka patřil k těm, díky nimž k naprostému ustrnutí, přerušení kontinuit a vzdělanostních nároků v české filosofii ani za normalizace nedošlo. Domníval se ovšem, že dnes se leccos z této atmosféry v jiné, sofistikovanější podobě, často jen s navenek obrácenými znaménky, vrací, že „je znovu doba funkcionářů“, v níž se opravdové filosofii a vzdělanosti (které jsou od sebe neoddělitelné) nedaří.

² Srov. rozhovor se Zdenkou Vorlovou, která pracovala jako knihovnice na FF UK, v rámci kolektivní monografie Malý, Filip a Livia Vrzalová (eds.). *Služebníci vědy*. Praha: FF UK, 2013, s. 41-60 („Vorzimmer der Wissenschaft“).

Profesor Sobotka přišel na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v roce 1954, poté co roku 1946 maturoval na gymnáziu v Prostějově a roku 1951 absolvoval studium filosofie v Olomouci (PhDr.), kde v letech 1950-1954 působil jako asistent u J. L. Fischera. Dostal v Praze místo díky Jiřině Popelové-Otáhalové, která sem z Olomouce přešla. V Praze se roku 1965 habilitoval a roku 1990 byl jmenován profesorem, v roce 1992 odešel do důchodu, učil však externě téměř až do devadesáti. Roku 2004 byl prezidentem V. Klausem vyznamenán Medailí za zásluhy II. stupně, kterou podle svých slov přijímal jen s velkým ostychem, výslovně mi pak zakázal, abych mezi jeho tituly coby recenzenta mých knih uváděl čestný doktorát z košické univerzity (2008); nechtěl, abych uváděl už hodnost DrSc. V roce 2015 utrpěl vážná zranění (komplikovanou zlomeninu nohy) při srážce tramvají, po níž ležel mnoho měsíců v nemocnici pod Petřínem. I ve vysokém věku však překonal zranění i všechny hrozby spojené s dlouhodobým pobytem na lůžku, protože na něm intenzivně pracoval. Psal tehdy doslov k překladu Jaspersova spisu o *Atomové bombě* (Academia 2016) a když si u mě „objednával“ dodávky Jaspersových spisů, šel s kouzlem nechtěného tradičně přímo k věci: „Dobrý den, Martine, máte *Rozum a existenci*?“ Když se s řidičem tramvaje, který srážku z únavy dané přepracováním nechtěně způsobil, konal soud, paní Zdenka mi hrdě vyprávěla o velkém dojmu, jímž zapůsobil vyjádření prof. Sobotky, který řidiče plně omlouval a žádal, aby nebyl nijak trestán. Budiž doplněno, že paní Zdenka za svým manželem během snad půl roku, po němž pod Petřínem ležel, téměř každodenně jezdila přes celou Prahu s taškami či batohem, a to v 85 letech! Zde jsme se spolu také osobně seznámili.

Svou první monografii vydal Milan Sobotka v roce 1964 pod názvem *Člověk a práce v německé klasické filosofii* (v rozšířené podobě 1969 jako *Člověk, práce a sebevědomí*) a jejím tématem byla tak jako u většiny jeho následujících studií německá klasická filosofie. Za minulého režimu se zabýval zejména Hegelem, v pozdějším věku vyjadřoval nejhlubší obdiv Kantovi. Kromě Kanta, Fichta, Schellinga a Hegela se zabýval také J. G. Herderem, F. H. Jacobim, K. L. Reinholdem či F. Schillerem. Své práce koncipoval navzdory dobré srozumitelnosti a přehlednosti odborně v užším slova smyslu, držel se vybraných textů a zkoumal v nich řešení přesně daného systematického problému, tzn. postupoval i při historickém ukotvení svých témat primárně systematicko-analyticky, ačkoli k autorům, na nichž se školil, patřili široce rozkročení syntetické jako Ernst Cassirer, Kuno Fischer či – z jiného soudku – György Lukács. Díky zevrubnosti a vrstevnatosti svého poznání však měl i hluboký smysl pro sledování dějin geneze důležitých filosofemat či pro jejich komparace, a to právě v předivě teoretických i osobních vztahů v německé klasice a romantice.

Základní filosofickou diskusí, která se mezi námi zejména zpočátku odehrávala, byl náš vlastně dost rozdílný pohled na novověkou filosofii – tedy rozdílný, pokud jde o texty, které prof. Sobotka o novověké filosofii psal zejména před rokem 2000. Pan profesor se držel tradičního soustředění na dominantní vývojovou linii od Descarta přes západoevropské osvícenství ke Kantovi a od něj dále přes

jednotlivé větve německého idealismu, tzn. linii subjektcentrickou a tak či onak mechanistickou, soustředěnou na teorii poznání a vedoucí k různým formám imanentismu, ontologizace subjektu a redukce živého světa coby Stvoření na pouhou materii. V tomto vidění se novověká filosofie principiálně *rozchází* s náboženstvím. (Dříve se za „završení“ tohoto vývoje pokládal marxistický materialismus, přičemž prof. Sobotka uznával jeho vnitřní koherenci, oprávněnost jeho systematicko-historického sebechápání, jak se – v jiné podobě – se zvláštní naléhavostí projevilo také u nás v díle Augustina Smetany, ovšem oprávněnost toliko v jeho vlastní dialektické logice.) Já jsem tuto linii od počátku kritizoval a stavěl proti Descartovi Komenského, proti Spinozovi Leibnize, proti Kantovi Herdera a proti Hegelovi Schleiermachera, tzn. myslitele orientované ontologicky v pozitivně-náboženském smyslu, kladoucí před jistotu poznání ontologický fakt existence světa, který všem noetickým aktům vždy již předchází a podmiňuje jejich poznávací syntézy inteligibilitou, která je zásadně jiná než racionalita lidského poznání. V této linii vystupuje živá příroda, nikoli amorfní bytí či příroda geometrická, a zákony poznání se vzpírají všem matematoidním, instrumentálním či identistickým redukcím (popřípadě systematickým nárokům v idealistickém smyslu), protože si uvědomují svou „opisnost“ ve vztahu k zákonům světa nezávislého na subjektu. Profesor Sobotka sám dospěl k přesvědčení o neslučitelnosti idealistického monismu s křesťanstvím, tyto póly však u něj zůstaly spíše rozpojené: nevěnoval se přímo konfrontaci karteziánsko-kantovské a potom idealistické filosofie s křesťanskou metafyzikou, nýbrž jeho v zásadě sympateticky vedené (nikoli odmítavé) výklady Kanta či Hegela zde zůstávají v diskontinuitě s katolicismem, k němuž se na konci svého života hlásil. O tom, že si tuto diskontinuitu, o níž jsme spolu mnohokrát mluvili, uvědomoval, však svědčí to, že dovedl ocenit práce nesené *kritikou* německého idealismu, Kanta i karteziánství, například ve prospěch leibnizovské syntézy filosofického racionalismu a zjeveného náboženství. (Tu pouze povrchní vnímání její zúžené podoby ve wolffianismu začalo nazývat „předkritickou“.) Je mi jistě dokladem nejen osobní velkorysosti, nýbrž i myslitelské otevřenosti prof. Sobotky, že dovedl podporovat i texty, které stály přísně vzato v rozporu s pozicemi, jež ve svých vlastních textech dříve vykládal on sám. Necítil žádnou nespokojenost s tím, že například místo Kantovy *Kritiky čistého rozumu* propagují Herderovu *Metakritiku*, nýbrž bral to jako legitimní a potřebnou protiváhu. Jeho víra *nebyla* kantovským „náboženstvím v hranicích pouhého rozumu“, tím méně náboženstvím v podání idealistických systematicků; jeho Bůh nebyl pouhou hypostazí či pouhým principem. S plnou vážností se však vyrovnával s tím, co tito klasikové o víře a filosofickém myšlení napsali, a byl i díky nim vzdálen dogmatismu v úzkém slova smyslu.

Ve spolupráci s Ladislavem Majorem vydal Milan Sobotka roku 1977 knihu *Světónázorový význam Descartovy přírodní filosofie* a roku 1979 knihu *G. W. F. Hegel: Život a dílo*, další své stati shrnul v knihách *Schelling a Hegel* (1987), *Stati k Hegelově Fenomenologii a Filozofii práva* (1993) a *Studie*

k německé klasické filozofii (2001); další vyšly ve sbornících *Co víte o novověké filozofii* (1984, s V. Čechákem a J. Susem) a *Dějiny filozofie od Descarta po Hegela* (1993, s M. Znojem a J. Mouralem). V roce 2003 vyšel k jeho poctě sborník *Hegelovskou stopou* (ed. Milan Znoj), obsahující cenný soupis bibliografie páně profesorových publikací od roku 1955 do roku 2002. Profesor Sobotka publikoval sedmdesát let v kuse a jádro jeho díla se nachází v desítkách studií. Do povědomí odborné i širší kulturní veřejnosti se přitom zapsal především předmluvami či doslovy, jež psal k českým vydáním základních děl novověké filozofie (Descarta, Leibnize, Locka, Kanta, Hegela, Schellinga a dalších), zadruhé svými přednáškami a semináři. Tato „orální“ forma u něj platila za plnohodnotný druhý pól odborného působení vedle publikací a zasáhla posluchače, jejichž věkové rozmezí dnes sahá od třicátníků po devadesátníky. Profesor Sobotka i se začátky v Olomouci učil přes sedmdesát let a vychoval několik generací českých filozofů, z nichž mnozí jsou dnes sami profesory či docenty a svým veřejným ohlasem jej zastínili. Profesor Sobotka sám zůstával v pozadí, byl jakýmsi prototypem moudrého a klidného učitele, jež musel „pane profesore“ zcela spontánně oslovovat i ten, kdo o jeho vědeckém curriculum příliš nevěděl. Zdůrazňoval, že zvláště v represivním prostředí minulého režimu byla osobní setkání a přátelství v odborném životě stejně důležitá jako publikace a že se snažil působit také jimi. Při svém neustálém „sebemrskáčství“ měl dokonce za to, že jeho význam spočíval právě v tom, že se snažil podněcovat a podporovat jiné. To umožňovala jeho bytostná umírněnost a velkorysost. Jistě právě proto měl tolik žáků a napsal tolik posudků i recenzí. U posudků jako málokdo jiný chápal jejich žánr a význam, to, že nemají cizí text „schválit“ jako něco, co uplatňuje metody práce a názory samotného oponenta, nýbrž že mají umožnit cizí práci vyjít bez ohledu na dílčí výhrady, které celkový soud nemohou překrýt. Druhého ani při vysokém věku *neodbýval* a každou prosbu o pročtení či posudek neodmítal *předem*, jako to činí tolik mnohem mladších. Profesor Sobotka se do textů vždy hroužil a vždy k nim měl i připomínky, dovedl je však formulovat ohleduplně, například dát autorovi rady ohledně toho, co zlepšit, osobně, a nikoli ve snaze jeho práci zmařit neférovým posudkem.

Profesor Sobotka byl nejen znovu a znovu ochoten věnovat svůj čas práci jiných, ba dokonce hovory s nimi a diskuse nad společnými tématy vyhledával (přece jen bylo vidět, jak mu akademický život v posledních letech chybí); on dovedl kolegovi mladšímu o více než šedesát let sám zavolat, aby se omluvil, že se ještě ohledně jeho textu neozval, nebo aby mu naopak sdělil vřelou chválu, popřál k svátkům a podobně. Mám velkou radost, že v únoru 2024 stihl přečíst ještě i rukopis mé poslední knihy, v níž jsem si splnil dávný sen napsat *Filozofii Hercula Poirota*. Snažil jsem se v ní ukázat právě filozofii žité lidskosti vloženou do fiktivní postavy, která na rozdíl od předchozích velkých detektivů neimponuje pouze brilantním intelektem, nýbrž především svým srdcem, pojmem o lidské důstojnosti, který Poirot naplňuje kulturou vlastního chování a nasloucháním druhým lidem. O filozofii a poetice Poirota a klasických detektivek vůbec jsem dříve mnohokrát mluvil zejména s manželkou prof. Sobotky,

v únoru však mou knihu podrobně přečetl ještě i on sám, a dokonce se mi zapsal do paměti dalším krásným telefonátem. Ačkoli knihu už předtím pouze chválil, jednou mi zavolaal a sděloval, že se mi „chtěl *omluvit* za ten náš poslední rozhovor, kdy jsem říkal, že Poirot je jen jakési schéma... Vy ukazujete, že to tak není, že je to hluboká postava, a to máte pravdu...“ Tímto záznamem chci doložit nejen ohleduplnost prof. Sobotky, nýbrž i to, že šíře, s níž dovedl k filosofickým konceptualizacím přistupovat, zdaleka přesahovala parametry jeho vlastních textů, které zůstávaly, jak řečeno, spíše konzervativně soustředěné na analýzu teoretických spisů. Uznával interdisciplinární myšlení a právě ve vysokém věku se mu obzvláště líbily snahy propojovat filosofii s uměním či publicistikou (aniž by to bylo či *pokud* to nebylo spojeno s plytkostí). Na díla populární kultury jako detektivky se nedíval nijak spatra, nýbrž chápal, že filosofické či náboženské poznání si lidé mohou v závislosti na svých osobních dispozicích osvojovat velmi rozličnými cestami, třeba i zdánlivě jen „populárními“.

Uvedeným citátem se dostávám k poslednímu okruhu či „koruně“ svých vzpomínek na prof. Sobotku, která se pojí s jeho zvláštní schopností pronášet svým markantním hlasem věty, které i jako komentáře běžných fenoménů nabývaly závažnosti filosofických tezí. Tyto výroky jsem si zhruba před dvěma lety začal zaznamenávat, a to když pan profesor obzvláště nezapomenutelným způsobem propojil svůj zájem o filosofii se zájmem o živou přírodu v Hodkovičkách, kde žil. Když se chystalo vydání nové edice Herderovy *Metakritiky*, které jsme v Německu připravili spolu s Holgerem Gutschmidtem, prof. Sobotka mi jednou řekl: „Já se na toho Vašeho ‚Herdera‘ těším a myslím, že na něj budu dobře připraven, díky našemu kocourovi... [odmlka] Víte, když člověk toho kocoura pozoruje, tak si uvědomí, že Kant neměl pravdu [odmlka], když říkal, že jsou dva na sobě relativně nezávislé, apriorní základy poznání: smyslovost a rozvažování... Člověk vidí, jak ta smyslovost *přechází* v rozvažování a jak ta rozumnost je v celé říši přírody, kolik podobností je mezi tou kočkou a člověkem... V tom myslím, že měl Herder pravdu...“ O tomto kocourovi mě ostatně pan profesor poučil hned při jedné z mých prvních návštěv Hodkoviček, kdy mne ještě oslovoval příjmením. Kocour nás při naší cestě za krmením ptáků stále provázel a pan profesor mi to vysvětlil takřka jako citátem z Hegelovy *Encyklopedie*: „Kočka vyhledává lidskou blízkost, kolego Bojdo!“ Když jsem panu profesorovi gratuloval k 95. narozeninám a podotkl: „Pane profesore, 95 let, to je přece důvod k oslavě!“, pan profesor potřásl hlavou a řekl: „Je to spíš důvod k sebekritice.“ V říjnu 2023 mi pan profesor vysvětloval, že „vůči Kantově teorii nezainteresovaného zálibení vládl v marxistické estetice samozřejmě odpor: vždyť je tady přece třídní zájem...“ Když se v 70. letech chystalo vydání českého překladu *Kritiky soudnosti*, panovala proti tomu podle prof. Sobotky v oficiálních kruzích negativní nálada, ta však nakonec opadla, protože „vyšel sovětský článek, který Kanta rehabilitoval“.

Na tyto „úsměvné“ praktiky prof. Sobotka často narážel, líčil mi například povinné odstraňování Lukácsových spisů z knihoven po maďarském povstání roku 1956, které chodily příslušné orgány do

katalogů kontrolovat, ačkoli knihy byly jen schovány „pod pult“. Na druhou stranu prof. Sobotka jako přímý pamětník a člověk nečernobílého vidění neměl rád schematické odsuzování lidí či celých škol jen na základě politické příslušnosti, které po převratu postihlo některé jeho kolegy nebo filosofickou scénu NDR po sjednocení Německa. O Jakubu Netopilíkovi, který byl profesorem na Vysoké škole politické, se vícekrát zmínil slovy: „Netopilík měl krásnou smrt. Zemřel náhle na hlavním nádraží cestou na hegelovský kongres...“ O filosofu Jiřím Peškovi se prof. Sobotka jednou zmínil vzpomínkou: „My jsme s Peškem chodívali do židovské jídelny [odmlka] v Maiselově ulici. [odmlka] Tam dělali jen hovězí maso, protože vepřové oni samozřejmě nejedí, a to nám vyhovovalo. Takže se nás jednou také ptali, jestli nejsme Židé...“ Ještě během své výuky na Filozofické fakultě mě pan profesor okouznil výrokem, který po dlouhém odmlčení do ticha pronesl s takřka abrahámovským patosem (po mých protikantovských připomínkách): „A přece se mi zdá, že je ta Kantova morální filosofie – kabinetním kouskem čistého uvažování!“

Pan profesor mi toho o svém dlouhém životě mnoho vyprávěl, vlastně si ale uvědomuji, že méně, než by se dalo čekat. Byly to spíše útržky, nebyl „narativním“ typem, který by zeširoka líčil celé etapy svého života, spíše musel být k vyprávění podněcován. Sám se vracel hlavně k jednotlivým osobám a příběhům, popřípadě k anekdotám jako právě uvedené, o nichž věděl, že je mám nejraději. Osobně jsem pokládal za velmi důležité prosté podmínky, v nichž vyrůstal, bezprostřední zkušenost s okupací a všemi následujícími těžkými léty. V Olomouci se pouze narodil v porodnici, jinak vyrůstal v Kojetíně, odkud jeho otec roku 1940 odešel učit do Tovačova (bydleli v nedaleké Ivani). Tento odchod mu podle prof. Sobotky zachránil život, protože dalších asi šest funkcionářů místního Sokola bylo brzy poté deportováno do koncentračního tábora a nikdo z nich se nevrátil. Z cesty do Prostějova, kam chodil na gymnázium, musel Milan Sobotka urazit alespoň pět kilometrů pěšky (v zimě, jinak na kole), jeho sestra kvůli útrapám dlouhých cest k nejbližší železniční stanici gymnázia zanechala. Profesor Sobotka se nemohl smířit s bídou, v níž chudí lidé zejména na venkově za první republiky žili, vzpomínal například na spolužáka, v jehož rodině se jedly stále jen brambory, a tak ve škole trpěl zaživacími potížemi. Když tedy člověk zmínil Vančurova *Pekaře Jana Marhoula*, pan profesor hned živě reagoval a souhlasil, že je to „krásný román“. Patřil ještě k lidem, kteří takovéto romány četli a jejich mravní apel od umění očekávali. Hned v roce 1946 vstoupil do KSČ, a to, jak řekl, „z touhy po sociální spravedlnosti“, v reakci na válku a z přesvědčení, že po ní není možné se prostě vrátit k předválečným poměrům, nýbrž je třeba vytvořit něco lepšího.³

³ Srov. rozhovor, který s prof. Sobotkou vyšel v internetovém deníku A2: [Naše doba vidí vše vyhrcoceji | | A2 – neklid na kulturní frontě \(advojka.cz\)](#) (2020), a dále rozhovory v Salonu *Práva*: [Filosofie není „znanost“: Milan Sobotka se většinu života zabývá Hegelem - Novinky](#) (2020) a ve *Filozofickém časopise* (2/2022, s. 417-423: „Filosofie, literatura a život“): [uuid:cc21ebc4-aad2-4877-b5ac-53244d47128d \(cas.cz\)](#).

Jako přednášející na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde přečkal všechny politické otřesy až do sklonku milénia, se prof. Sobotka snažil především uchovat kvalitativní úroveň, ducha klasické univerzity, a vyučovat německou klasickou filosofii jako nezbytné východisko oficiálního marxismu, které se ovšem na jeho pouhé „předpolí“ nedá redukovat. Sobotkovy texty o německé filosofii, o problému praxe či práce, vztahu člověka a společnosti, dialektice, subjektu či poznání, odpovídaly tehdejší německé produkci a svou úrovní rozhodně převyšovaly pouze ideologicky schematické výklady. Trpěly samozřejmě, jak pan profesor sám cítil, nedostatečným přístupem k literatuře, právě kvůli němu si zachovávaly tradiční charakter jednak původních analýz, jednak „úvodů“ do dané problematiky, jejího představování domácím publiku. Nemohly se tak ani vzdát svému zaměření na nejširší publikum a také kultuře literárního vypracování; nešlo o pouhý scientismus a pojetí odborné publikace jako „zprávy o výzkumu“. Filosofie byla pro prof. Sobotku vždy soustředěna do vyrovnávání se s dějinami filosofie, do výkladů „velkých filosofů“, což bylo podmíněno právě i podmínkami, za nichž se filosofii po většinu svého života mohl zabývat. V kombinaci s neobyčejnou osobní skromností tak vyplýval obraz prof. Sobotky primárně jako *historika* filosofie, což by se však nemělo chápat jako znevažující nálepka „ještě-ne-filosofie“, něco méně než „původní“ filosofie, oproti čemu by se jiní mohli chápat jako „teprve“ praví filosofové. Karl Jaspers případně napsal: „Záleželo mi pouze na pravdě (...). Člověk může být zcela neoriginální, a přece původní, zcela netvůrčí, a přece pravdivý – o to jsem se vždy snažil a snažím se o to stále uvědoměleji – můj neklid se nijak nezmenšil, – cítím se být tak jako v mládí na začátku – ,předě dveřmi.“⁴ Myslím, že s těmito slovy by prof. Sobotka veskrze souhlasil, přičemž o mladistvosti ducha, která mu zůstávala díky stálému zahloubání do metafyzických otázek a jejímž rubem byla značná nepraktičnost, mluvila i jeho manželka.

K metafyzice patřilo také to, že v posledních desetiletích svého života se prof. Sobotka intenzivně vrátil ke katolickému křesťanství, z něž původně (avšak jen ve smyslu tradice) vyšel, a chodil denně do kostela. Jsem si nicméně jist, že k tomu stejně tak patřily i filozofické hovory, které tam vedl, a kontakt s lidmi vůbec. Pro prof. Sobotku to byla i součást udržování se v každodenním pohybu, jehož ztráty se nejvíce děsil. Pro mne bylo ze všeho nejpodstatnější, že to byl *tentýž* profesor Sobotka, kdo psal a přednášel na odborná témata, kdo o nich tak jako o *čemkoli* jiném mluvil s lidmi, kdo chodil do kostela a krmil ptáky. To vše byly jen různé projevy filozofické *existence*, v níž je člověk totožný se svým postojem, intelekt s charakterem a zvykem, „vysoká“ kultura s každodenností. Profesor Sobotka nebyl jen či primárně autorem teoretických textů, nýbrž představitelem žité filosofie humanity, lásky k bližnímu a ohleduplnosti, a jeho největším filozofickým partnerem v tom byla jeho manželka. V akademické obci se ke mně jako studentovi nikdo nechoval s větší úctou a ohleduplností než její představitelé nejstarší a nejvýznamnější. Ačkoli se velmi obávám, že takto dobré lidi už příliš potkávat

⁴ Jaspers, Karl. *Notizen zu Martin Heidegger*. Ed. Hans Saner. München, Piper, 2013, s. 116n.

nebudu (dnes k těmto ctnostem nikdo nevychovává), vždy se budu snažit udržet étos lidskosti, který jsem si odnesl od manželů Sobotkových.